

ISSN 2181-6883

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

MAXSUS SON (2021-yil, MAY)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2021

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal 2021, MAXSUS SON

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrda qarori bilan **pedagogika** va **psixologiya** fanlari bo'yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriynashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2001-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 6 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2016-yil 22-fevral № 05-072-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy

Elektron manzil: ped_mahorat@umail.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Adizov Baxtiyor Rahmonovich – pedagogika fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas'ul kotib: Hamroyev Alijon Ro'ziqulovich – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent

Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori

Begimqulov Uzoqboy Shoyimqulovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudov Mels Hasanovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G'arbiy Universitet, Bolgariya)

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudova Muyassar, pedagogika fanlari doktori, professor

Kozlov Vladimir Vasilyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Yaroslavl davlat universiteti, Rossiya)

Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)

Tadjixodjayev Zokirxo'ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharopovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qiyamov Nishon Sodiqovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Qahhorov Otabek Siddiqovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Наргиза РАФИЕВАБухоро давлат университети
тасвирий санъат ва муҳандислик графикаси
кафедраси ўқитувчиси**БОШЛАНГИЧ СИНОФ ТАСВИРИЙ САЊЪАТ ДАРСЛАРИДА КАМОЛИДДИН
БЕҲЗОД МЕРОСИНИНГ АҲАМИЯТИ**

Ушбу мақолада бошланғич синф тасвирий санъат дарсларида Камолiddин Беҳзод ижодий асарларининг таҳлили, рассом ижодий меросининг аҳамияти ҳақида маълумотлар келтирилган.

Калим сўзлар: миниатюра, гармоник мувозанат, нигористон, хаттот, Шаҳаншоҳ кутубхонаси, феодал, эстетик.

В данной статье представлен анализ творчества Камолiddина Беҳзода на уроках изобразительного искусства в начальных классах, информация о значении творческого наследия художника.

Ключевые слова: миниатюра, гармонический баланс, Нигерия, хаттот, библиотека Шаҳаншаха, феодал, эстетика.

This article presents an analysis of the work of Kamoliddin Behzod in the art classes in primary schools, information about the significance of the artist's creative heritage.

Keywords: miniature, harmonic balance, Nigeria, khattot, Shahanshah library, feudal lord, aesthetics.

Кириш. Шарқ миниатюраси жаҳон маданияти тарихида улкан мавқега эга. Кўпинча миниатюра санъатини деворий расмларда маникей китобларидаги эртақларда, маникей китобларидаги эртақ-афсона қахрамонлари тимсолида кўришимиз мумкин. Ҳозирда эса миниатюра асарларидан рассомлар ва, шу билан биргаликда, ҳаваскорлар ҳам илҳомланиб, ижод этиб келмоқда.

Асосий қисм. Миниатюра санъатида Шарқ дурдонаси сифатида ўрта асрлар адабиёти билан боғлиқ, Шарқ миниатюраси ўзига ҳос ёзув ва ички тузилишлари билан Ғарб тасвирий санъатидан фарқ қилади. Миниатюра санъати ўзининг ёрқин ифодаси, расмнинг нозик ва нафислиги, майинлиги, гармоник мувозанати инсоннинг қанчалик ноёб истеъдод соҳиби эканлигини аёнлатади. Ўзининг ноёб моҳир санъаткорлиги билан миниатюра рангтасвирида ёрқин из қолдирган, “Шарқ Рафаэли” номи билан машҳур бўлган буюк рангтасвирчи Камолiddин Беҳзод бебаҳо асарлари билан дунё миқёсида танилган. Унинг кўплаб шоғирдлари ва давомчилари асарларини ўрганиб, кўриб унга тақлид қилдилар. Ўзининг тақрорланмас ижоди, санъати ва ажойиб маҳорати билан нафақат Шарқ халқлари, балки бутун дунё халқлари маданияти тарихида сезиларли из қолдирган, унинг тараққиёти учун баракали ҳисса қўшган забардаст санъаткор Камолiddин Беҳзод Ҳиротда 1455 йилда камбағал хунарманд оиласида дунёга келди.

Камолiddин Беҳзоднинг буюк рассом, наққош ва миниатюрачи бўлиб етишувини учун асосий омил – бу унинг Алишер Навоий билан ҳамкорлик қилиб, ундан сеҳргар санъатнинг ўзига ҳос хусусиятларини ўрганиб, бадний-ғоявий ва эстетик жиҳатлардан улуғ мутафаккир даҳосидан баҳраманд бўла бошлаганлигидир. Ва яна энг муҳими, бу – Беҳзоднинг ўзида мавжуд бўлган олмос истеъдод, ўта нозик ва тақрорланмас ақл-у идрок, нафис тасвирий санъатга нисбатан жуда зўр шавқ ва ҳамда иштиёқ, улардан ташқари Беҳзодни ижодкор сифатида ўта меҳнатсевар, заҳматкаш бўлганлигидир.

Кўпгина шарқ манбаларида хабар берилганидек, Камолiddин Беҳзоднинг моҳир санъаткор бўлиб шаклланишида эса даврда Ҳиротдаги бир талай етуқ рассомлар, хаттотлар, муסיқашунослар сингари истеъдодли санъаткорларни бириктириб турган, Мирак Наққош бошлиқ “машҳур 40 санъаткор” анжумани ва ўша “нигористон” (санъат академияси)нинг баракали, серкирра, жуда бой аъёнлари ҳам ҳал қилувчи рол ўйнаган.

1968 йилда Қобилда дарий (форс) тилида нашр этилган. “Амир Алишер Навоий (Фоний)” асарида таъкидланишича, Беҳзоднинг дастлабки ижоди Султон Хусайн Мирзо Бойқаро саройида ва у ердаги жуда кўл шоирлар, олимлар, санъаткорларнинг улуғ ҳомийси Амир Алишер Навоий раҳнамолигида бошлайди ва унинг қўллаб-қувватланиши, яқиндан берган ёрдами орқасида гуллаб-яшнайдди.

Санъат ва нафосатга иштиёқи ниҳоятда кучли бўлган Беҳзод, ғоятда меҳнатсеварлиги, заҳматкашлиги туфайли истеъдоди зудлик билан ошиб боради ва тез орада Ҳиротнинг машҳур миниатюристи бўлиб танилди. У султон Хусайн Мирзо Бойқаронинг фармони билан “аср нодири, мусаавирлар пешвоси” деган юксак ном соҳиби, Ғарбий Европа олим санъатшунослари “Шарқ

Рафаэли” ва бошқа энг юксак ва буюк номлар билан аталган ва унинг номига “Шаҳаншоҳ кутубхонасининг бошлиғи” нишони берилган.

Шарқ халқларининг муштарак ифтихори, буюк фарзанди бўлмиш Камолiddин Бехзод XV асрнинг иккинчи ва XVII асрнинг биринчи ярмида Ҳирот ва Табризда яшаб, гоётда баракали ижод этди, ўздан сўнгги авлодларга бой, ранг-баранг ва ажойиб тасвирий санъат асарлари яратиб қолдирди.

Бехзод XV асрнинг иккинчи ярмида Мовароуннаҳр (Марказий Осиё) ва Ҳуросон халқлари тарихидан феодализм ижтимоий-иқтисодий форматсиясининг раванг топган даврида, феодал, ишлаб чиқариши шароитида вужудга келган Уйғониш (Ренессанс) даврининг буюк сиймолари ҳисобланган Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий, Султон Али Машҳадий Мирак Наққош сингари ўнлаб буюк санъаткорлар, шоир ва мутафаккирлар билан замондош бўлиш шарафига муяссар бўлди. Унинг ҳаёт ва фаолияти Ҳирот, айниқса, Табризда ўтган. Унинг ижодини ҳатто шоҳлар ҳам қўллаб-қувватлашган. Турк-Эрон урушида шоҳ Исмоил Сафавий истеъдод соҳиби моҳир рассомни душманлардан ҳимоя қилиб, бир ғорда Шоҳ Маҳмуд Ҳишопурий билан бирга мажбуран яшириб қўяди. Бу билан у Камолiddин Бехзодни қанчалик қадрланганини кўрсатди.

Бехзод бир хил фаровон ҳаёт кечирмайди, қанча азоб-уқубатларни, ғам-қайғуни, Ватанига бўлган соғинчли бошидан кечиради. Унинг юракдаги дардлари, ички кечинмалари жуда моҳирона ишланган, реал тасвирланган асарларидан кўришимиз мумкин. У ўзининг такрорланмас, ўта бой ва серқирра ижоди билан Шарқ халқлари маданияти тарихидан муносиб жой олишга муваффақ бўлди.

Муҳокамалар ва натижалар. Шарқнинг миниатюрчи рассоми Камолiddин Бехзод асарлари етук ва баркамол нафис тасвирий санъат асарлари сифатида жуда катта эстетик аҳамиятга эга. Чунки у жилвакор ва гўзал табиатни, моддий дунёнинг битмас-туганмас гўзалликлар, ижтимоий муҳит, табиат, инсон ва унинг турли-туман муносабатларни ўз асарларида акс эттирган. Унинг мана шундай асарлари тахминан беш асрдан буён дунёнинг барча қитъаларидаги миллионлаб миниатюра ишқивозларини тўлқинлантириб, уларга битмас-туганмас маънавий озуқа бериб, уларнинг эстетик завқ ҳамда дидларини тарбиялаш, бойитишда жуда катта ижобий рол ўйнаб келаётир.

Камолiddин Бехзод ижодининг, умуман, Бехзод томонидан XV асрда асос солинган нафис тасвирий санъат (миниатюра) мактабининг жуда катта этнографик аҳамияти ҳам бор.

Алишер Навоийнинг шеърини девонида номаълум рассом томонидан чизилган миниатюрада чавгон (ўша даврдаги хоккей) ўйини пайти моҳирлик билан тасвирланадигим, бу манзара шеърини парчадаги воқеани (яъни спорт ўйини жараёнини) ўқувчилар кўзи олдида жонлантириб беради.

*“Санга иш жавлон қилиб майдонда чавгон ўйнамоқ,
Манга олимда бошимни гўй этиб жон ўйнамоқ,
Бош овчилаб эзма қомат бирла қолмон раҳсидин,
То тилар чобук суворим кўнгли чавгон ўйнамоқ”.*

Миниатюра санъатида этнографик аҳамият турлича бўлади, баъзиларида ўша даврдаги халқларнинг кийим-кечаги, ўйинлари, мусика асбоблари акс эттирилади. Камолiddин Бехзод ҳамда унинг нафис тасвирий санъат мактаби вакиллари томонидан яратилган ажойиб миниатюраларда Ўрта ва Яқин Шарқ, шу жумладан, Марказий Осиё халқлари орасида XIV-XV асрларда кенг тарқалган мусика асбобларидан уд, ғижжак, чанг, танбур, най, карнай, сурнай, ноғора, доира сингари қадимда чолғу асбобларини қўлаб учратамиз. Бунга Амир Хисрав Дехлавийнинг “Ҳамса” асаридаги ғижжак чалиб ўтирган кишилар тасвирини мисол қилиш мумкин. Камолiddин Бехзод номи билан чамбарчас боғлиқ бўлган миниатюра санъатининг бир қатор аҳамиятлари тўғрисида айтганда, уларнинг жуда катта тарихий аҳамияти ҳам борлигини эслатиб ўтмоқ керак. Айрим ҳолларда ўтмишда юз берган катта-катта муҳим тарихий воқеа-ҳодисалар, улкан жанглар, тарихий шахслар гўзал миниатюраларда ўз аксларини топган бўлади. Масалан, Камолiddин Бехзоднинг нафис миниатюраларидан бирида Самарқанддаги машҳур Бибиҳоним масжидининг қурилиш жараёни зўр маҳорат ва ҳаққоният билан тасвирланган. Унинг XIV-XV асрлардаги миниатюра асарлари ўзининг ижтимоий аҳамияти билан ажралиб туради.

Шарқнинг забардаст мусаввири оддий меҳнаткашлар ҳаётининг тасвирига алоҳида аҳамият беради, меҳнаткаш халқ турмушидан олинган ҳаётини мавзуларни ҳам алоҳида зўр шавқ ва иштиёқ билан тасвирлайди. Бехзод томонидан ишланган “Темур боғида мулоқот”, “Доронинг йилқичилар билан учрашуви” сингари айрим гўзал ва халқчил миниатюралар бунинг исботидир. Камолiddин Бехзод Яқин шарқ юртларида жуда қадим замонлардан бери истиқомат қилиб келаётган, XIV-XV асрларда ноёб санъат асарлари яратган, ўзларининг нодир асарлари билан жаҳон маданияти хазинасига баракали ҳисса қўшган, эрон, афғон, ўзбек, тожик, араб, ҳинд, озарбайжон, турк ва бошқа ўнлаб истеъдодли Шарқ халқларининг умумий, буюк фарзанди, улғу ифтихоридир.

Бехзод нафақат Шарқ халқлари маданияти тарихида, балки умуминсоният маданияти тарихида ўчмас из қолдирган, жаҳон маданияти хазинасини ўзининг ажобий, қимматбаҳо дурдоналари билан

бойитган, бутун жаҳон маданияти ва санъати тарихида салмоқли ўрин олган буюк ва забардаст санъаткордир.

Хулоса. Ҳозирда ҳам Камолiddин Бехзод асарларини ўрганишмоқда. Унинг издошлари бўлган рассом, миниатюричилар янги билимларни касб қилиб келмоқдалар. Ўзларининг нодир санъат асарларини яратишлари билан ўз халқларининг қадимий ва серқирра маданиятини очиб берганлар. Ўзбекистон диёрида ҳам нафис тасвирий санъат мухлислари, ҳавасмандлари жуда ҳам кўп. Нафосат ва гўзаллик оламига, табиат, жамият ва инсонга нисбатан кучли муҳаббати бўлган ижодкор миниатюричиларимиз бор экан, бизда келажак авлодларимиздан ҳам буюк Камолiddин Бехзодга ўхшаш мохир рассом-миниатюристилар етишиб чиқади ва у илм, маданият ва санъатимизнинг ривожланишига ўз ҳиссасини қўшади.

Адабиётлар

1. Абдуллаев С., Маҳмудов А. XII-XIX асрларда Шарқ миниатюрасини ўқитиш методлари ҳақида очерклар. - Б., 1998.
2. Абдуллаев С., Маҳмудов А. Шарқ миниатюрасини ўқитиш методлари ҳақида очерклар. - Бухоро 1995
3. Булатов С.С., Анаханов Б. “Ранг психологияси”. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2001.
4. Ҳасанов Раҳим. Тасвирий санъат асослари. -Тошкент, 2009.
5. Ўзбекистон амалий санъати. –Тошкент, 2003.

Akmal AMINOV. Autocad grafik dasturida geometrik obyektning koordinatalarini kiritishning o'ziga xos usullari	109
Жаҳонгир БАТЫРОВ. Средневековые миниатюры в классической литературе востока	114
Шахноза ИБАДУЛЛАЕВА. Художественные способности в обучении изобразительному искусству.....	117
Nigora IBATOVA. Yangi pedagogik texnologiyalarni tasviriy san'at mashg'ulotlarida qo'llash usullari ...	120
Boburmirzo KO'KIYEV. Yordamchi proyeksiyalash usulida pozitsion masalalarni yechishning metodik qulayligi	124
Азиза МУСИНОВА, Норжон ХАМРАЕВА. Декоративно-прикладное искусство в современном художественном пространстве.....	127
Nafisa AVLIYAKULOVA. Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarni tasviriy-ijodiy faoliyatga jalb etish	132
Гулнод ОСТОНОВА. Умумий ўрта таълим мактаб ўқувчиларида тасвирий санъат асарларининг идрок ва тасаввур қилинишини ривожлантириш муаммоси ва ўзбекистонлик олимлар томонидан ўрганилганлик ҳолати.....	135
Наргиза РАФИЕВА. Бошланғич синф тасвирий санъат дарсларида Камолиддин Бехзод меросининг аҳамияти.....	139
Sharofat SOBIROVA. Chizmachilik fanini o'qitishda talabalarni mustaqil ijodiy faoliyatga jalb qilishda konstruktiv loyihalash masalaridan foydalanishning metodik asoslari	142
Oybek SHOMURODOV. Tasviriy sa'nat darslarida manzara janri orqali o'quvchilar ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishning nazariy asoslari.....	145
Avazjon SHUKUROV. Chizmachilikda loyihalash va ijodkorlik grafik tayyorgarlikning texnik ahamiyati	149
Феруза МАМУРОВА. Компетентли ёндашув таълим олувчининг касбий сифатларини шакллантириш.....	152
Шерали АВЕЗОВ. Бўлажак тасвирий санъат ўқитувчилари креатив компетентлигини шакллантириш муаммосининг назарий таҳлили.....	155

Buxoro davlat universiteti muassisligidagi
 "PEDAGOGIK MAHORAT"
 ilmiy-nazariy va metodik jurnali
 barcha ta'lim muassasalarini
 hamkorlikka chorlaydi.

Pedagoglarning sevimli nashriga aylanib ulgurgan "Pedagogik mahorat" jurnali maktab, kollej, institut va universitet pedagogik jamoasiga muhim qo'llanma sifatida xizmat qilishi shubhasiz.

Mualliflar uchun eslatib o'tamiz, maqola qo'lyozmalari universitet tahririy-nashriyot bo'limida qabul qilinadi.

Manzilimiz: Buxoro shahri, M.Iqbol ko'chasi 11-uy
 Buxoro davlat universiteti, 1-bino 2-qavat, 208-xona

Tahririyat rekvizitlari:

Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги фазначилиги
 23402000000100001010 Марказий банк ББ ХККМ Тошкент ш.
 МФО 00014 ИНН 201504275
 БухДУ 400110860064017094100079001

Pedagogik mahorat: rivojlanamiz va rivojlantiramiz!

<p>PEDAGOGIK MAHORAT</p> <p>Ilmiy-nazariy va metodik jurnal</p> <p>2021-yil, Maxsus son</p> <p>2001-yil iyul oyidan chiqa boshlagan.</p> <p>OBUNA INDEKSI: 3070</p>	<p>Buxoro davlat universiteti nashri</p> <p>Jurnal oliy o'quv yurtlarining professor-o'qituvchilari, ilmiy tadqiqotchilar, ilmiy xodimlar, magistrantlar, talabalar, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari hamda maktab o'qituvchilari, shuningdek, keng ommaga mo'ljallangan.</p> <p>Jurnalda nazariy, ilmiy-metodik, muammoli maqolalar, fan va texnikaga oid yangiliklar, turli xabarlar chop etiladi.</p> <p>Nashr uchun mas'ul: Alijon HAMROYEV. Musahhih: Muhiddin BAFAYEV. Muharrir: O'g'iljon Olloqova</p>	<p>Jurnal tahririyat kompyuterida sahifalandi. Chop etish sifati uchun bosmaxona javobgar.</p> <p>Bosishga ruxsat etildi 28.12.2018 Bosmaxonaga topshirish vaqti 30.12.2018 Qog'oz bichimi: 60x84, 1/8 Tezkor bosma usulda bosildi. Shartli bosma tabog'i – 20,6 Adadi – 100 nusxa Buyurtma № 21 Bahosi kelishilgan narxda.</p> <p>"Sadriiddin Salim Buxoriy" MCHJ bosmaxonasida chop etildi. Bosmaxona manzili: Buxoro shahri M.Iqbol ko'chasi 11-uy.</p>
--	---	--